

La contribució de la pedagogia

Antoni J. Colom

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

1. Introducció

La recerca pedagògica està mediatitzada per una sèrie de grans desconnexions que la marquen de forma prou negativa. La primera d'elles la trobem en la discontinuïtat que normalment es dona entre recerca bàsica i aplicada, ja que l'educació requereix, de forma permanent, aquesta necessària coordinació. En pedagogia és fonamental recercar per fer, o per aplicar; si no es dona aquest nexa, es perd tota la potencialitat que de la seva recerca es pot extreure. Estem, doncs, davant una àrea de coneixement que pot ésser caracteritzada com a praxeològica, és a dir, fonamentada en una estructura cognitiva que sustenta, a la vegada, els nous coneixements recercats i l'aplicació d'aquests coneixements en el si del sistema educatiu per forçar-ne el millorament i la competència. És a dir, en aquest sentit, l'objecte de la recerca pedagògica es troba a aconseguir de forma permanent el millorament i la innovació de la pràctica educativa.

La segona desconnexió que es dona és la que fa referència als seus propis àmbits. Es recerca en uns escenaris i s'aplica en uns altres sense que es donin acurats enllaços transferencials, la qual cosa retarda i, en gran part, inutilitza la recerca bàsica desenvolupada. No hi ha sentit transferencial entre les universitats i instituts especialitzats —àmbits naturals de la recerca— i les escoles i institucions educatives, o àmbits naturals d'aplicació. Les conseqüències d'aquest fet fan que generalment la innovació en matèria d'educació estigui molt alentida perquè, tanmateix, els que han d'aplicar els nous processos no han participat en la seva elaboració.

Doncs bé, crec que es podria parlar d'una tercera desconnexió o desencontre en el món de la recerca pedagògica. Vull fer referència al fet que l'educació —i em refereixo ara a l'educació institucionalitzada— no sols afecta tota la població d'un país sinó també qualsevol tipus de formació, de manera que en la base de qualsevol política de recerca sempre s'haurà de tenir en compte les pertinents polítiques educatives. No és aleshores agosarat dir que tota política de recerca d'un país haurà d'iniciar-se en el si del sistema educatiu. Com hom pot intuir, el desencontre entre les polítiques educatives i les polítiques de recerca té conseqüències realment

nefastes per a l'estructura investigadora. Un seriós i darrer informe¹ ens il·lustra aquest fet quan ens diu que el 2015 a Espanya es necessitaran entre seixanta mil i cent cinquanta mil investigadors més. Doncs bé, si de principi aquest fet implica desenvolupar esforços de formació en el nivell universitari, no per això deixa de ser menys cert que el veritable problema de la formació d'aquests futurs recercadors es troba en la seva prèvia formació bàsica.

Per tant, el paper que desenvolupa la pedagogia en les polítiques de recerca no deixa d'ésser realment complex. D'una banda, té un camp d'estudi i de recerca com qualsevol altra matèria que es refereixi a una realitat o fenomen determinat, però, de l'altra, la pedagogia, com a matèria encarregada de millorar la realitat educativa, es transforma en l'element dinamitzador de qualsevol sistema de formació, entre els quals cal introduir el propi de la recerca. Per posar un exemple, diríem que la pedagogia podria ser objecte de plans de R+D, a la vegada que seria la fonamentadora o sostenidora —mitjançant el desenvolupament acurat del sistema educatiu— dels mateixos plans de R+D.

Aquest és el gran repte i el paper determinant que cal que desenvolupi l'educació en el món de la recerca perquè, tanmateix, el coneixement depèn de la recerca;² ara bé, la transmissió d'aquest coneixement, que ha de servir de punt de partida per a la seva pròpia innovació, depèn del sistema educatiu. El paper maximalista que desenvolupa la pedagogia en les polítiques de recerca és de tanta implicació que consider que l'una depèn de l'altra amb una interacció mútua i continuada. Recerca i sistema educatiu, recerca i capacitat de millorament pedagògic són, si més no, dues cares d'una mateixa moneda.

Sóc conscient que en el camp de la recerca hi ha diverses variables i dimensions que hi intervenen, i l'Institut d'Estudis Catalans és prou conscient d'això, tal com s'evidencia en el seu darrer manifest sobre aquesta qüestió,³ si bé, a la vegada, consider que manca amb claredat la simbiosi entre educació i recerca, per al millorament de les polítiques investigacionals. Intentaré fer una petita anàlisi de la necessitat d'aquestes connexions.

Si ens fonamentem en les dades del darrer Informe PISA sobre la qualitat dels ensenyaments (2004) i si obviem les notícies periodístiques de caire prou alarmista, podem afirmar que quant a «resultados globales la Enseñanza Básica española es aceptablemente eficaz y sumamente eficiente. Es aceptable en eficacia porque los alumnos españoles desarrollan su capacidad cognitiva aproximadamente igual que los alumnos de los otros países de la OCDE».⁴

1. Vegeu L. SANZ MENÉNDEZ (2004), «El sistema español de investigación: Tendencias y escenarios de crecimiento hasta 2015», a *España 2015: Prospectiva social e investigación científica y tecnológica*, Madrid, MEC i FECYT, p. 19-57, les dades citades corresponen a la p. 56.

2. Vegeu la declaració institucional de l'Institut d'Estudis Catalans del dia 21 d'octubre de 2004, *Perspectives del segle XXI: Recerca i país*, Barcelona, IEC.

3. Vegeu com a exemple del que afirmem la declaració institucional de l'IEC (2004), *Perspectives del segle XXI: Recerca i país*.

4. Així s'expressa el sociòleg Julio CARABAÑA (2004), «El futuro del sistema de enseñanza: Alumnos y saberes», a *España 2015: Prospectiva social e investigación científica y tecnológica*, Madrid, MEC i FECYT, p. 69-99, la citació correspon a la p. 77, les referències a la qualitat de l'ensenyament estan fonamentades en aquest treball.

Cal tenir present que aquí no s'ha de mirar l'ordre dels països —que és el que va fer la premsa— sinó tenir present l'arc diferenciador de resultats; així, el país desè en lectura (Àustria) sols està una dècima per davant d'Espanya, que ocupa el número divuitè. Gairebé el mateix passa amb les altres matèries. És a dir, l'Informe PISA, el que ens diu és que, independentment de les diferències i característiques diverses dels seus sistemes educatius, gairebé tots els països europeus aconsegueixen, per als seus alumnes, capacitats cognitives extraordinàriament semblants.⁵

És també el nostre un sistema educatiu prou eficient —relació costos-resultats— de manera que és el país de tota l'Europa occidental que aconsegueix millors resultats cognitius en relació amb la inversió en educació. També aquest informe ha evidenciat una dada més que s'apropa ja significativament als nostres interessos; em refereixo al fet que l'ensenyament espanyol és molt igualitari, tant entre els individus com entre les classes socials. Això significa, d'una banda, que tenim pocs alumnes amb resultats baixos, però, a la vegada, també tenim pocs alumnes amb resultats alts (al voltant d'un 3 %),⁶ la qual cosa és un seriós impediment per a la formació d'investigadors, sobretot quan la veritable elit d'aquest 3 % en matemàtiques, física o tecnologia disminueix fins al 0,3 %. Ara bé, si tenim presents les necessitats de nous investigadors, hem de reclutar com a mínim el 0,5 % dels millors alumnes, la qual cosa implicaria baixar encara més el nivell de formació bàsica dels nostres investigadors.

Creiem que amb aquestes reflexions es fa palesa la relació entre polítiques educatives, millorament i polítiques de recerca.

És necessari, aleshores, fer un esforç conjunt i integrar en les polítiques i plans de relançament de la recerca del nostre país una avaluació i millorament constant del sistema educatiu perquè complementi el seu paper genealògic en la formació d'investigadors. O, per dir-ho més clarament: l'educació és una eina per millorar la recerca i la pedagogia és la disciplina que fa que aquesta eina sigui pertinent i eficaç.

2. Pedagogia, evolució històrica i perspectives de futur

S'ha dit que la recerca és, a la vegada, un reflex del poder intel·lectual d'un poble, com les belles arts, la música o la literatura, i un motor de l'avenç econòmic i de la millora de la competitivitat de la producció, al mateix temps que incideix directament en la qualitat de vida dels ciutadans i en les formes de vida social.⁷ I, realment, el mateix s'ha dit de l'educació. Malgrat tot, no és fàcil determinar en quina mesura tant la recerca com l'educació ajuden a la formació d'aquesta societat desitjable. És el que hom anomena «capital humà», la formació del qual, més

5. Vegeu també p. 78.

6. Vegeu també p. 78-80.

7. Vegeu IEC (2004), *Perspectives del segle XXI: Recerca i país*, p. 3.

que considerar-se com a despesa, es planteja com un benefici empresarial o institucional d'alguna manera no calculable. Doncs bé, un xic del mateix es podria dir a nivell històric.

Ja els il·lustrats s'havien avançat a aquesta idea, en considerar que la formació de les classes populars era el punt d'inflexió necessari per aconseguir majors nivells productius i aleshores la felicitat del poble. Anys més tard, la burgesia no rebutjarà aquesta idea, ja que farà que l'educació desenvolupi, a la vegada, el paper de sistema ideològic necessari per cohesionar el nou estat i el pertinent nivell de reproducció en el poder de la nova classe dominant. De manera que les societats més democràtiques, aleshores més liberals, i els Estats Units seran un exemple paradigmàtic i ben prest aconseguiran una estreta aliança entre el poder econòmic i la universitat, a fi que aquesta serveixi als interessos del desenvolupament i innovació industrial. D'aquí, la fundació d'universitats privades per part de les grans fortunes americanes a fi que el sistema educatiu i de recerca universitària es constituís com una espècie d'assegurança per a les indústries i empreses dels seus fundadors. El cas de Stanford o, encara més, el de la Carnegie Mellon a Pittsburgh pel que fa a la indústria de l'acer són, si més no, exemples incontestables d'aquesta aliança entre formació, recerca i productivitat industrial.

Doncs bé, el mateix, si bé a més petita escala, i dins els condicionaments no sempre favorables de la política estatal, sempre més reaccionària que no pas una altra cosa, és el que també trobem al país. Com hom sap, tot aprofitant l'arribada al poder dels liberals espanyols, la burgesia catalana aconseguirà a la fi el tancament de Cervera i la (re)implantació de la Universitat de Barcelona, que ben prest anirà acompanyada de la creació d'escoles i institucions educatives per respondre a les necessitats de formació de les diverses classes socials. De fet, el sistema educatiu de l'Estat regit per la Llei Moyano de 1857 (que, i això no s'ha dit encara suficientment, era una còpia de la Llei de Pidal i Zárate de 1845) perdurarà fins a la Segona República, la qual cosa farà que tant els estaments obreristes com els més acomodats emprenguin la creació d'escoles adaptades als seus interessos de classe. D'aquesta forma, el Moviment de Renovació Educativa a casa nostra, com el de l'Escola Nova a tot Europa, és una aposta per la qualitat educativa, per la innovació metodològica i per l'aprenentatge de la ciutadania en unes escoles eminentment democràtiques i respectuoses amb el tarannà dels infants.

No hi ha cap mena de dubte —i això s'ha evidenciat a partir de la recerca històrica de caire més positivista— que el desenvolupament escolar renovador és paral·lel al desenvolupament de l'economia i a una certa hegemonia de les noves classes socials. Fins i tot, la creació dels primers instituts de batxillerat, al segle XIX, ja responia a aquesta idea, tal com ja evidencià Jovellanos en publicar la *Memoria sobre la instrucción pública, o sea, tratado teórico-práctico de enseñanza*, que per cert està dedicat, pensat i escrit en funció de la realitat social, econòmica i cultural de Mallorca.

Tota l'escola noucentista a Catalunya, així com les escoles d'estiu, còpia de les *summer schools* de Chicago, o la implantació dels mètodes de l'Escola Nova a casa nostra (Montessori, Decroly, Projectes, Freinet...) obeeixen a aquest moviment, que relacionava l'educació amb la millora de la qualitat de vida i, per tant, amb el desenvolupament econòmic. Fins i tot,

l'Ajuntament de Barcelona —mitjançant les escoles municipals— s'integrarà en aquesta ona de renovació educativa per tal d'incloure les classes més populars en els beneficis que aporta l'educació. No es pot entendre el fenomen de la burgesia catalana, de la xarxa industrial que es crearà a Catalunya a principis del segle xx, sense el concurs de la nova educació que paral·lelament s'anava desenvolupant.

El cas del País Valencià i de les Illes es ben bé paral·lel, ja que, a mesura que es dona el fenomen urbà i l'acumulació de capital, es fan sentir les necessitats educatives en totes les classes socials. Les dirigents perquè necessiten l'educació per tirar endavant els seus projectes econòmics i les més populars perquè veuen en la formació una eina per al desclassament. Aleshores en ambdós indrets també es donaren fenòmens propis del millorament educatiu basant-se en les experiències de l'Escola Nova i de noves perspectives de formació del professorat.

No cal dir que la Segona República i l'Estatut de Catalunya, en particular, aprofundiran en la importància de l'educació per al millorament del nivell de vida dels pobles, de manera que la seva política educativa fou molt simple: aplicar a l'escola pública els models educatius que s'aplicaven a l'escola elitista més exemplar, és a dir, a la Institución Libre de Enseñanza.

El ressorgiment sota el franquisme de la força empresarial i de país seguirà d'alguna forma el mateix model històric que hem relatat. No m'estendré perquè de ben segur és a la memòria de tots nosaltres, però els primers anys de la dècada dels seixanta la pedagogia a Catalunya tornà a plantejar amb força la idea de país, així com el repte de la llibertat. L'Escola Costa i Llobera, l'Escola Tau, l'Escola Tagore i tantes altres, així com el moviment aglutinador que es creà entorn d'institucions com Rosa Sensat, tornaran a refermar, una vegada més, el binomi educació i conquesta liberal, amb el que això implica en el pla de la política i de l'economia. Mai no es pot entendre el miracle econòmic i democràtic de Catalunya sense tenir present el paper de la seva escola. La pedagogia en la modernitat és, si més no, el motor que impulsa el desenvolupament econòmic i social d'un poble, al mateix temps que aquesta nova societat retroalimenta el seu sistema escolar, perquè, tanmateix, es fa necessari per a conquerir el seu futur.

Aquest mateix fenomen s'ha anat reconfirmant també a les Illes i al País Valencià, ja que l'augment de capital i el millorament de la qualitat de vida mitjançant l'industrialisme, els serveis i, entre aquests, el turisme han aconseguit desenvolupar més necessitats educatives i, en conseqüència, un augment prou significatiu de l'oferta de formació almenys des de la dècada dels anys seixanta del segle passat.

Per això, el present, i encara més el futur, requereix, gairebé pels mateixos motius, una escola, un sistema educatiu, que realment funcioni de bon de veres, és a dir, que tingui capacitat per respondre a les necessitats d'una societat que no vol deixar de créixer socialment, cultural, econòmic i política; sobretot quan avui els mecanismes de producció han anat canviant de forma gairebé revolucionària. En les societats postindustrials és el saber el que té valor de mercaderia, per la qual cosa té un valor afegit de clar signe econòmic. Si en el segle xix foren les grans obres públiques, amb la seva xarxa de carreteres i vies fèrries, les que possibilitaren el desenvolupament de l'economia de mercat, avui el que aquest mercat requereix són unes altres

vies de comunicació i altres xarxes també valuoses per a la producció. Les noves tecnologies fan encara més necessària una escola de qualitat i una escola avançada científicament, adaptada a les noves necessitats socials i del mercat, com a única forma possible d'aconseguir una millor qualitat de vida per a tothom, que és el mateix que dir aprofundir en la democràcia.

Les noves tecnologies han propiciat l'anomenada societat del coneixement i, com dèiem en un principi, és el sistema educatiu —bé formal o no formal— el gran encarregat de fer del coneixement un valor per a tothom. Com diu un proverbi de l'Àfrica negra, es necessita tota la tribu per educar un infant. Això crec que és el gran repte que la recerca pedagògica té en aquests moments. Com ja s'ha dit, és massa important l'educació per deixar-la sols en mans dels mestres i professors. Una societat del coneixement sols serà possible si al mateix temps creem una societat educadora en què es multipliquin els llocs d'aprenentatge. Un projecte social ha d'ésser avui en dia, i més de cara al futur, un projecte educatiu.

Com es comprendrà, aquesta realitat alimentada des de la història del nostre país es fa avui present, més que mai, entre nosaltres. La recerca pedagògica haurà d'orientar-se aleshores cap a la multimedialitat educativa, cap a l'aprofundiment de sistemes no formals d'educació, cap a les noves tecnologies i, en general, cap a un aprenentatge de qualitat; és a dir, orientat cap al que és i serà, cada vegada més, la vida: canvi, innovació, contingència i necessitat permanent d'actualització. I, per això, també arribarà a tenir una importància cabdal el desenvolupament de les estratègies cognitives.

3. La necessitat pedagògica del desenvolupament i la innovació

Entre altres variables, potser el desenvolupament i la innovació són les que millor defineixen les necessitats de l'educació en aquests moments. És a dir, cal demanar-se què implica i què significa una recerca pedagògica en funció del desenvolupament i de la innovació. Intentarem donar indicis sobre això.

Ja fa anys vaig escriure que l'única pedagogia possible de futur era la pedagogia per al desenvolupament.⁸ El concepte de desenvolupament beu de les fonts històriques de què hem parlat, perquè educació per al desenvolupament significa encara una educació amb capacitat de donar benestar social; cal tenir present que en els orígens —a la dècada dels darrers anys setanta— el concepte d'educació per al desenvolupament sorgeix de les tasques i estratègies encaminades a millorar la vida i el benestar rural.⁹ Doncs bé, en el fons, i malgrat el temps transcorregut, quelcom de la mateixa idea es troba encara en el significat actual de l'educació per al desenvolupament, en el sentit que integra una categoria qualitativa —i no pas quantitativa com és ara

8. Vegeu A. J. COLOM (2000), *Desarrollo sostenible y educación para el desarrollo*, Barcelona, Octaedro.

9. Vegeu, per exemple, Ph. COOMBS i H. AHMED (1975), *Education for rural development*, Washington, Banc Mundial i UNICEF.

creixement— que està orientada a la consecució del benestar en totes les seves possibilitats, de manera que:

— El benestar significaria de principi un sistema econòmic àgil i potent amb capacitat de donar feina a tothom sense que per això hagi de minvar l'estoc de les reserves naturals. Per tant, és fonamental la formació professional.

— En conseqüència, el benestar implicaria gaudir del medi ambient i de tota una sèrie de serveis propis de l'Estat de benestar, com ara serveis de salut, d'oci, culturals, educatius...

— El benestar significa a la vegada desenvolupament de la capacitat de participació en la vida pública i ciutadana, apropant, per tant, a l'educació els valors del republicanisme i de l'educació republicana.¹⁰

— El benestar és fruit a la vegada d'una societat no sexista, justa i igualitària.

— El benestar és gaudir permanentment de les possibilitats de formació i de desenvolupament personal.

— El benestar és poder participar dels mons dels valors i tenir la possibilitat d'auto-organitzar-se en un projecte vital.

És que *desenvolupament* en el si del món educatiu té almenys dos sentits: un d'intrinsec, que vendria a significar les manifestacions de totes les capacitats de l'home. És a dir, de les seves capacitats cognitives —aprendre el que realment pot arribar a aprendre—, de les seves capacitats socials i polítiques, i també de les seves capacitats personals en relació amb el món dels valors. L'altre significat seria el que ben bé podríem anomenar extrínsec o necessitat d'ampliar l'oferta educativa en el pla de la societat. O sia, possibilitar la disseminació, el desenvolupament de la formació arreu per tal de fer front al que ja es coneix com a societat del coneixement.

És evident que perquè es pugui parlar d'una educació per al desenvolupament es necessita una educació desenvolupada arreu. De manera que avui en dia el concepte de desenvolupament en educació requereix una societat educativa en la qual tothom tingui accessibilitat a la cultura en qualsevol moment de la vida. En la societat del coneixement, l'aprenentatge és una necessitat constant i l'educació es converteix en un procés permanent. La persona necessita avui més que mai capacitat permanent d'adaptar-se als canvis constants i profunds que la nova societat tecnològica va propiciant dia darrere dia. Per això, parlar avui d'educació per al desenvolupament implica ampliar les possibilitats educatives de la societat.

Cal, aleshores, en el si de la pedagogia una recerca orientada a la pluridimensionalitat educativa i a la consecució dels «diversos benestars» de què hem parlat; en cas contrari, no podrem, amb les dinàmiques de la nova societat, fer factible el desenvolupament de l'educació que es requereix per gaudir d'una educació per al desenvolupament. Aleshores, en el concepte de *desenvolupament* trobem una constel·lació de recerques i de camins per a la investigació que, des del camp de la pedagogia, és necessari posar a l'abast del país.

10. Vegeu en aquest sentit Ph. PETTIT (1999), *El republicanisme*, Barcelona, Paidós; també F. OVEJERO, J. L. MARTÍ i R. GARGARELLA (2003), *Nuevas ideas republicanas*, Barcelona, Paidós.

Íntimament lligada amb la necessitat de l'educació per al desenvolupament, ens trobem la necessitat d'una educació que prevegi, com un dels seus objectius, la innovació. Si és necessari més que mai atendre la idea de desenvolupament pels canvis, cada vegada més significatius en la societat tecnològica, no hi ha cap mena de dubte que implícitament el desenvolupament duu a la vegada la idea de la innovació. De tota manera, és difícil diferenciar la generació de coneixements de la innovació, ja que ambdues es reforcen mútuament i de forma continuada, puix un sistema d'innovació implica un sistema de recerca i viceversa.

D'aquí que puguem dir que innovar l'educació implica desenvolupar-la, adaptar-la a una societat cada vegada més dinàmica i, per tant, més contingent i canviant, és a dir, a una societat realment innovadora. Si la innovació forma part de les característiques de la nova societat, és indubtable que el sistema educatiu, que ha de preparar aquesta societat per al futur, ha de tenir com una de les seves eines de feina la innovació. Educar per a la innovació és avui, més que mai, educar.

De manera que innovar en educació no té límit, ja que és un concepte que afecta qualsevol àmbit educatiu. És un concepte constel·lació que il·lumina qualsevol tipus de saber i quefer pedagògic. En la innovació entren en joc les noves teories i les noves aplicacions; tota la pedagogia bascula aleshores sota el concepte d'innovació, concepte que, d'altra banda, es pot confondre amb l'activitat recercadora. La innovació és sempre fruit de la recerca i la recerca és per si mateixa innovadora. Aleshores, un sistema educatiu innovador és un sistema educatiu fonamentat en la recerca.

Ara bé, com s'arriba a desenvolupar un sistema educatiu innovador, o sia, un sistema educatiu fonamentat en la recerca? En política educativa es distingeixen dues activitats, ambdues necessàries i pertinents en la societat del coneixement; faig referència a les reformes educatives i a les innovacions pedagògiques. Les reformes pretenen flexibilitzar el sistema educatiu amb aportacions específiques per aconseguir la igualtat educativa per a tota la població. Seran exemples de reformes: l'educació multicultural, l'educació per a la igualtat de sexes, l'educació en la primera infància, o l'entrada a la universitat per a majors de vint-i-cinc anys, o la flexibilització dels ensenyaments mitjançant l'educació oberta o a distància.

En canvi, les innovacions pedagògiques estan orientades a solucionar problemes específics (o no) que es donen en un centre educatiu, en un districte o en tot el sistema educatiu. La innovació educativa està més orientada a solucionar problemes que afectin la qualitat educativa, és a dir, la seva pretensió seria treure de cada al·lot el màxim del que és capaç en tots els àmbits de les seves capacitats —cognitives, morals, emocionals, procedimentals... Aleshores, exemples d'innovació educativa serien la implantació de noves tecnologies, nous plantejaments didàctics de més èxit, els programes de compensació, les polítiques multiculturals, els nous models organitzatius i, en definitiva, tal com dèiem, tota aquella activitat encaminada a millorar l'educació, és a dir, orientada al seu desenvolupament.¹¹

11. Vegeu per a aquestes qüestions A. J. COLOM i E. DOMÍNGUEZ (1997), *Introducció a la política educativa*, Barcelona, Ariel, p. 25 i seg.

Per això és necessari aprofundir en el que ja es té per llei, però que sembla que no ha estat comprès del tot pels pares, ensenyants i autoritats; em refereixo al fet que cal aprofundir encara més en l'autonomia que la legislació actual dóna als centres. D'aquesta manera, cada centre d'ensenyament, de qualsevol nivell, es reconverteria en un centre d'innovació, és a dir, de recerca, amb plena capacitat d'investigar les qüestions més problemàtiques que l'afectin. D'aquesta manera, pràctica educativa i resolució de problemes es convertirien en plataformes plurals d'innovació i desenvolupament pedagògic.

En tot cas, per finalitzar aquests aspectes més contextuals, cal dir que desenvolupament i innovació educativa tenen el seu paradigma en l'avenç del sistema educatiu envers la qualitat educativa. La recerca en pedagogia, fonamentada bàsicament, avui en dia, a aconseguir una educació per al desenvolupament i, a la vegada, una educació innovadora, pretén el millorament de la qualitat en l'educació, qualitat que, en el nostre cas, mai no es pot entendre en el seu significat empresarial, sinó més aviat com un procés de progressió continuada i de perfecció de la pràctica educativa, un progrés que tindrà com a finalitat aconseguir el màxim que es pugui aconseguir de cada alumne, de cada professor i de cada centre, de manera que la qualitat no és, en el camp de la pedagogia, una finalitat absolutament definida sinó, en tot cas, un repte que pretén la millora continuada de la pràctica educativa.

4. Cap a un paradigma de la recerca pedagògica

Tot fent una reflexió sobre el que hem dit en referència a les necessitats de recerca en el camp de la pedagogia, en què les variables analitzades (evolució històrica i perspectives de futur, desenvolupament i innovació) es consideren determinants i fonamentals, podríem extreure un model d'itineraris de recerca que, fonamentalment, s'orientarien cap als següents camps:

- Evolució històrica i perspectives de futur:
 - Història de l'educació
 - Multimèdia i noves tecnologies
 - Sistemes no formals d'educació
 - Noves estratègies d'aprenentatge i estratègies cognitives
 - Educació per al canvi, per a la contingència
- Desenvolupament:
 - Educació professional
 - Educació ambiental, per a la salut, per a l'oci, per a la democràcia i per a la participació ciutadana, no sexista i igualitària
 - Educació cognitiva
 - Educació en valors
 - Educació permanent, al llarg de la vida

— Innovació:

- Millorament qualitatiu
- Innovació en estratègies cognitives, morals, emocionals, procedimentals
- Nous plantejaments didàctics i curriculars
- Educació compensatòria en tots els seus sentits i perspectives (integració)
- Educació especial
- Nous models organitzatius
- Desenvolupament autonòmic dels centres educatius

A més, i per fer front a una acurada política de recerca, cal incloure l'educació per a la creativitat, com a objecte de la recerca pedagògica, o sia, un sistema que prevegi noves estratègies d'aprenentatge divergent, l'educació estètica, l'educació per a la sensibilitat, la llibertat i l'autonomia personal.

Com es veu, hi ha continguts investigacionals que es repeteixen o uns altres —com l'educació per al canvi— que es poden integrar en la categoria «innovació», o l'educació ambiental, per a la salut..., que formen part dels sistemes no formals de l'educació. Aleshores, racionalitzant al màxim la llista anterior, ens trobaríem les següents àrees d'interès investigacional:

— En funció de l'evolució històrica i perspectives de futur:

- Història de l'educació
- Noves tecnologies de l'educació
- Sistemes no formals d'educació
- Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge

— En funció de la necessitat del desenvolupament:

- Formació professional
- Educació en valors
- Educació permanent
- (També s'hi podria incloure l'educació no formal)

— En funció de la necessitat d'innovació:

- Qualitat de l'educació (o avaluació)
- Nous plantejaments didàctics i curriculars
- Educació compensatòria
- Educació especial
- Nous models organitzatius
- Polítiques i planificació educatives
- Educació per a la creativitat

A partir d'aquí intentarem veure com s'han desenvolupat aquestes tendències investigacionals en el si de la recerca pedagògica als Països Catalans.

5. Una anàlisi de la realitat: la recerca pedagògica als Països Catalans

Una presentació global de la recerca a Catalunya, al País Valencià i a les Illes Balears, tot sumant les tesis doctorals i les recerques subvencionades,¹² és el que volem fer mitjançant les següents xifres:

QUADRE 1

	<i>Tesis doctorals</i>	<i>Recerques subvencionades</i>	<i>Total</i>
Catalunya ¹³	156	116	272
Illes Balears ¹⁴	39	70	109
País Valencià ¹⁵	38	40	78
<i>Total</i>	233	226	459

Ens referirem ara concretament a Catalunya. En funció del nostre passat, de les necessitats de futur i de les necessitats de desenvolupament i d'innovació, que han estat els punts que ens han interessat en aquesta ocasió, i en funció de la classificació temàtica que hem fet, les tesis i les recerques subvencionades queden així repartides:

12. En parlar de recerques entenem sols les tesis doctorals i les recerques que han estat subvencionades per organismes públics o privats. No es tenen presents els llibres ni els articles perquè, de fet, en la gran majoria —si són llibres i articles veritablement de recerca— han de tenir l'origen en les investigacions subvencionades i en les tesis doctorals.

13. Les dades que es presenten són fruit del treball de J. GONZÁLEZ-AGAPITO (coord.) (2005), *Reports de la recerca a Catalunya: Pedagogia (1996-2002)*, per encàrrec de l'Institut d'Estudis Catalans.

14. Les dades aportades són extretes dels llibres d'actes de les tesis doctorals i de les relacions de recerques que es troben a l'Oficina de Transferència de Resultats d'Investigació (OTRI) de la Universitat de les Illes Balears.

15. Aquestes dades corresponen sols a la Universitat Literària de València. Són extretes dels llibres d'actes de tesis doctorals i de la relació de recerques que està en mans de l'OTRI de l'esmentada universitat. Cal aquí agrair la valuosa participació de la doctora P. M. Pérez-Alonso Geta, catedràtica d'Antropologia de l'Educació de la Universitat de València, que em va proporcionar totes aquestes informacions.

QUADRE 2

<i>Catalunya</i>	<i>Tesis doctorals</i>	<i>Recerques subvencionades</i>	<i>Total</i>
Història de l'educació	4	2	6
Noves tecnologies de l'educació	8	33	41
Sistemes no formals d'educació	13	1	14
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	4	28	32
Formació professional	6	—	6
Educació en valors	5	2	7
Educació permanent	27	12	39
Qualitat de l'educació	29	2	31
Nous plantejaments didàctics	34	31	65
Educació compensatòria	8	5	13
Educació especial	4	—	4
Nous models organitzatius	10	—	10
Polítiques i planificació educatives	3	—	3
Educació per a la creativitat	1	—	1
<i>Total</i>	156	116	272

D'aquí es desprèn que dels camps estratègics de la recerca pedagògica a Catalunya els més treballats són:

QUADRE 3

Nous plantejaments didàctics i curriculars	65 recerques
Noves tecnologies educatives	41 recerques
Educació permanent	39 recerques
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	32 recerques
Qualitat de l'educació	31 recerques

O sia, cinc dels catorze camps definits aporten dues-centes vuit recerques o, el que és igual, més de tres quartes parts del total —exactament, un 76,47 %. La concentració, doncs, en aquests cinc camps de màxima actualitat és del tot evident. Cal advertir, d'altra banda, el gran desequilibri que trobem a favor dels «nous plantejaments didàctics i curriculars» en relació amb els altres camps d'aquest mateix grup, cosa que implica, tal com hem vist, un gran estímul investigador en qüestions d'innovació educativa.

A gran distància podríem trobar un grup de temàtiques que ja estan iniciades i que estan ben orientades cap a les necessitats del país; són les següents:

QUADRE 5

Sistemes no formals d'educació	14 recerques
Educació compensatòria	13 recerques
Nous models organitzatius	10 recerques

Les trenta-set recerques ens aporten gairebé un 14 % de la recerca a Catalunya (13,6 %), mentre que els altres camps són realment minoritaris i, per tant, és on s'haurà de fer realment un esforç, especialment en el camp de la creativitat, la política i la planificació de l'educació, així com l'educació especial.

Pel que fa a les Illes Balears, farem un exercici similar, de manera que les tesis doctorals i les recerques subvencionades queden així determinades:

QUADRE 6

<i>Illes Balears</i>	<i>Tesis doctorals</i>	<i>Recerques subvencionades</i>	<i>Total</i>
Història de l'educació	4	2	6
Noves tecnologies de l'educació	4	9	13
Sistemes no formals d'educació	3	8	11
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	5	10	15
Formació professional	2	9	11
Educació en valors	—	—	—
Educació permanent	3	6	9
Qualitat de l'educació	7	6	13
Nous plantejaments didàctics	9	5	14
Educació compensatòria	2	12	14
Educació especial	—	1	1
Nous models organitzatius	—	1	1
Polítiques i planificació educatives	—	1	1
Educació per a la creativitat	—	—	—
<i>Total</i>	39	70	109

Troblem a les Illes, d'una banda, una recerca més equilibrada, ja que vuit dels catorze camps o àmbits estudiats mantenen una certa similitud, si bé, de l'altra, la recerca illenca està absolutament concentrada en aquests camps als quals ens referim i que en concret són els següents:

QUADRE 7

Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	15 recerques
Nous plantejaments didàctics i curriculars	14 recerques
Educació compensatòria	14 recerques
Qualitat de l'educació	13 recerques
Noves tecnologies educatives	13 recerques
Sistemes no formals d'educació	11 recerques
Formació professional	11 recerques
Educació permanent	9 recerques

O sia, aquestes vuit àrees concentren cent recerques, cosa que implica un 91,74 %; gairebé la totalitat de la recerca en pedagogia a les Illes es concentra de forma prou equilibrada en aquests camps assenyalats. Si sols tinguéssim present, a l'igual que a Catalunya, els cinc àmbits majoritaris, la concentració arribaria al 63 % de les investigacions fetes, en contra del 76,47 % de Catalunya i el 66,66 % que trobem en el cas del País Valencià.

De tota manera, si ens referim a aquests vuit àmbits, val a dir que sols es podrà parlar d'un camp intermedi, el de la història de l'educació, amb sis recerques, i tots els altres són o bé residuals o absolutament inexistents —és el cas de l'educació en valors i de l'educació per a la creativitat.

Per al cas del País Valencià les xifres que presentem són les següents:

QUADRE 8

<i>País Valencià</i>	<i>Tesis doctorals</i>	<i>Recerques subvencionades</i>	<i>Total</i>
Història de l'educació	1	—	1
Noves tecnologies de l'educació	2	6	8
Sistemes no formals d'educació	6	4	10
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	4	3	7
Formació professional	2	4	6
Educació en valors	4	—	4
Educació permanent	1	2	3
Qualitat de l'educació	9	7	16
Nous plantejaments didàctics	5	6	11
Educació compensatòria	1	1	2
Educació especial	1	3	4
Nous models organitzatius	—	2	2
Polítiques i planificació educatives	2	2	4
Educació per a la creativitat	—	—	—
<i>Total</i>	38	40	78

En el cas valencià és on trobem un major equilibri entre les recerques mitjançant les tesis doctorals i les recerques subvencionades. Si ens referim ara als camps estratègics més treballats, ens trobem els següents:

QUADRE 9

Qualitat de l'educació	16 recerques
Nous plantejaments didàctics	11 recerques
Sistemes no formals d'educació	10 recerques
Noves tecnologies educatives	8 recerques
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	7 recerques

És a dir, cinc camps arriben a tenir cinquanta-dues recerques, cosa que representa exactament les dues terceres parts de la recerca feta al País Valencià (66,66 %), per la qual cosa es confirma una vegada més la tendència de la recerca pedagògica a estar concentrada en uns àmbits prou determinats i definits. També cal destacar aquí la importància que arriba a assolir l'àmbit de la «qualitat de l'educació», sensiblement més treballat que els altres, que mantenen entre si un cert equilibri quantitatiu (entre onze i set recerques). Si a aquests cinc àmbits sumàssim el sisè, és a dir, la formació professional, la concentració temàtica arribaria al 74,36 % de les recerques, és a dir, una xifra gairebé idèntica a la que hem trobat per a Catalunya amb els cinc primers àmbits i sensiblement inferior a la de les Balears, ja que la quasi exclusiva concentració en vuit àmbits procura per a aquest territori més del 90 % de les seves recerques pedagògiques.

A partir d'aquí podríem parlar d'una sèrie de camps o àmbits intermedis que, malgrat tot, estan ben orientats cap a temàtiques que són d'importància cabdal en l'actual recerca educativa. Faig referència en concret als següents:

QUADRE 10

Educació en valors	4 recerques
Educació especial	4 recerques
Polítiques i planificació educatives	4 recerques
Educació permanent	3 recerques

Com es veu, hi ha unes diferències sensibles entre la quantitat de recerques entre aquests camps i els majoritaris. De tota manera, cal tenir present que aquestes quinze recerques procuren un 19,23 % del total, o sia, gairebé el doble de l'espai que ocupaven les recerques de caràcter intermedi a Catalunya, que —cal recordar-ho— no arribaven al 10 %.

Com als altres territoris estudiats, hi ha uns àmbits absolutament minoritaris per no dir residuals, però que en aquest cas sols n'afecten quatre, mentre que a Catalunya els àmbits d'aquest

tipus eren sis i cinc a les Balears. Aleshores potser al País Valencià és on trobem —en la mesura del possible— un major equilibri entre els catorze àmbits de recerca ressenyats i és a les Balears on la recerca estaria més desequilibrada.

Si ara comparem les sis àrees més treballades en els tres territoris, veurem el nivell de similitud que trobem:

QUADRE 11¹⁶

<i>Catalunya</i>	<i>Illes Balears</i>	<i>País Valencià</i>
Nous plantejaments didàctics i curriculars	Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge*	Qualitat de l'educació*
Noves tecnologies educatives*	Nous plantejaments didàctics i curriculars*	Nous plantejaments didàctics*
Educació permanent	Educació compensatòria	Sistemes no formals d'educació*
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge*	Qualitat de l'educació*	Noves tecnologies educatives*
Qualitat de l'educació*	Noves tecnologies educatives*	Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge*
Sistemes no formals d'educació*	Sistemes no formals d'educació*	Formació professional

Com veiem, dels sis camps, cinc es repeteixen com els més capdavanters en tots els territoris de parla catalana, la qual cosa ens indica que hi ha un fort paral·lelisme entre les línies de recerca de tots tres indrets o, si es vol, hi ha plena consciència de quines són les àrees que més recerca demanen en funció de les necessitats de futur i d'acord amb el desenvolupament i la innovació de la pedagogia.

Aquestes cinc grans àrees que es reiteren presentarien a casa nostra les següents xifres de recerques:

a) *Àmbits globals de recerca més significatius*

QUADRE 12

Nous plantejaments didàctics i curriculars	90 recerques
Noves tecnologies de l'educació	62 recerques
Qualitat de l'educació	60 recerques
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	54 recerques
Sistemes no formals d'educació	35 recerques

A més, cada territori presenta un camp propi independent, que no es reitera a les altres comunitats; son el següents:

16. Els asteriscs hi indiquen els camps de recerca comuns als tres territoris.

- Per a Catalunya: l'educació permanent, que arribaria a seixanta recerques entre els tres territoris.
- Per a les Illes Balears: l'educació compensatòria, que arribaria a vint-i-nou recerques entre els tres territoris.
- Per al País Valencià: la formació professional, que arribaria a vint-i-tres recerques entre els tres territoris.

Si ara anem al paradigma investigador que hem extret de les necessitats de futur, de la necessitat del desenvolupament i d'innovació, ens trobarem que:

- Els nous plantejaments didàctics i curriculars obeeixen a la necessitat d'innovació.
- Les noves tecnologies de l'educació i les noves estratègies cognitives i d'aprenentatge estan en funció de les demandes de futur.
- La qualitat de l'educació es troba relacionada amb la necessitat de desenvolupament.
- D'altra banda, l'educació permanent i la formació professional s'integren en el paradigma de la necessitat de desenvolupament, mentre que l'educació compensatòria refermaria la necessitat d'innovació.

Aleshores, podem concloure que les tres dimensions necessàries per a la recerca pedagògica, tant a Catalunya com al País Valencià i a les Balears, estan incloses en les àrees més significatives i que més investigacions ens aporten.

b) Àmbits menys desenvolupats

QUADRE 13

Educació en valors	11 recerques
Educació especial	10 recerques
Polítiques i planificació educatives	8 recerques
Educació per a la creativitat	1 recerca
<i>Total</i>	30 recerques

Aquests àmbits pertanyen a l'àrea de la innovació (educació especial, política i planificació de l'educació i nous models organitzatius) i a la del desenvolupament (educació en valors). El cas de l'educació per a la creativitat és més greu perquè, com hem dit, és el puntal necessari per desenvolupar un sistema educatiu orientat cap a la recerca.

De tota manera, amb els punts desenvolupats anteriorment tenim fet el diagnòstic de la recerca pedagògica a casa nostra, de manera que podríem dir, en resum, el següent:

- Més de les dues terceres parts de la recerca pedagògica a casa nostra estan ben orientades en funció de les necessitats de futur i de la necessària tendència al desenvolupament i a la innovació.
- Cal continuar recerçant i motivant investigacions en sistemes no formals d'educació, en l'educació compensatòria, en l'organització escolar i en la formació professional.

— La constant presència de la història de l'educació tant a les Illes com al Principat ens fa sentir optimistes sobre això,¹⁷ sobretot quan és potser el camp de recerca més independent en referència a les universitats i a les subvencions. Sorprèn la minsa quantitat de tesis doctorals que es fan al País Valencià en aquest àmbit, si bé posseeix un departament potent amb altes cotes de productivitat per part del seu professorat, si bé, en aquesta ocasió, no hem tingut en compte les publicacions i articles de recerca, perquè com hom pot comprendre és una feina més pròpia d'un equip de recerca que no pas d'una sola persona.

— Les grans i greus mancances en la recerca pedagògica se centraran, doncs, en l'educació en valors, sols concentrada a Catalunya i al País Valencià, l'educació especial i la política i planificació educativa.

— Per acabar, cal dir que es fa necessari fer de l'àrea de l'educació per a la creativitat un camp de recerca prioritari, ja que, tal com hem vist, d'una educació per a la creativitat depèn un sistema educatiu que tingui capacitat de desenvolupar un pensament recercador i, per tant, amb capacitat d'augmentar, el dia de demà, la investigació a casa nostra.

6. Qüestions i problemes envers la recerca pedagògica

Què cal esperar del futur? La veritat és que, parlant del sistema educatiu, en definitiva, de l'educació i, per tant, de la pedagogia, cal refermar, una vegada més, la idea que, en el fons, la recerca d'un país comença pel desenvolupament d'un sistema educatiu de qualitat. Això és bàsic i és la idea general i cabdal, així com la recomanació que cal fer als polítics i als responsables del sistema educatiu del país. Com ja va dir fa anys J. F. Kennedy, el malaurat president dels Estats Units, la conquesta espacial comença des del parvulari.

De tota manera, aquesta idea, entre nosaltres, no és, ni de molt, compartida pels responsables educatius, ja que, en cas contrari, la cosa no pintaria com fins ara. En aquest sentit, cal dir que hi ha realment tres situacions, tres qüestions, que afecten de forma significativa la recerca educativa i, en general, qualsevol tipus de recerca. Faig referència a:

a) *Formació d'investigadors*

Tanmateix, la idea eix o cabdal d'aquesta qüestió ha estat prou i reiteradament esmentada en aquestes pàgines; em refereixo a la consideració que ha de tenir el sistema educatiu del país

17. Potser la història de l'educació sia l'àrea de recerca que més investigació publica en els mitjans pertinents o, el que és el mateix, és molt probablement l'àrea de recerca més independent de les recerques subvencionades i fins i tot de les tasques desenvolupades en el si de les universitats, la qual cosa —tot coneixent les seves revistes i publicacions— la confirma fins i tot com un camp de molta més potencialitat que l'aportada per les dades oficials de les diverses universitats.

com a element clau en l'emergència dels investigadors del futur. Aleshores, és necessari incloure entre les polítiques educatives el fet de la creativitat i, per tant, de la pedagogia per a la creativitat, la qual cosa significa, en la pràctica educativa i escolar, no sols tota una sèrie d'estratègies apropiades, sinó, fonamentalment, la necessitat d'una formació especialitzada per part del professorat de primària i secundària, així com un clima de plena confiança respecte de l'alumnat, de llibertat, d'opcions diverses de treballs i tasques, d'autonomia, i l'elaboració d'uns programes d'ampliació per als alumnes que superin sense problemes els programes mínims. En aquest sentit, una veritable individualització de l'ensenyament és una qüestió bàsica per desenvolupar les màximes possibilitats creatives a l'escola.

També cal atendre la consecució d'un sistema educatiu més fonamentat en una formació generalitzada que no pas en especialitzacions massa primerenques, que és el que està passant avui en dia en el si del nostre sistema d'ensenyament. Per plantejar una acurada política de recerca semblen més aconsellables sistemes —batxillerats— més generalitzadors culturalment parlant.¹⁸ El mateix autor, tot insistint en la idea generalitzadora, afirma que realment la necessitat d'aprendre coses concretes era més una cosa del passat: «Hubo más cambio cuando se produjo el paso masivo de mano de obra de la agricultura a la mecánica, o incluso de la máquina de escribir al ordenador, que se ha hecho sin esfuerzo. Esto no cambia la enseñanza obligatoria, quizás si la profesional».¹⁹

De tota manera, som conscients que el que hem dit fins ara són —per dir-ho d'alguna forma— els precedents o, si es vol, el necessari bressol en què cal incardinar des d'un principi una política nacional de recerca. A partir d'aquí, la formació d'investigadors és, en general, una responsabilitat universitària, la qual cosa significa que aquestes institucions haurien de tenir capacitat per fer una política sectorial en aquest sentit, la qual cosa, fonamentalment, implica parlar d'uns fons econòmics dedicats a la promoció de tesis doctorals i a aconseguir un grup de becaris implicats en tasques de recerca. En aquest sentit, refermar i reforçar amb aquests ajuts els millors expedients anuals potser seria una mesura desitjable.

De tota manera i per al cas de la pedagogia —tot recordant les desconexions de les quals parlàvem a l'inici de la meva intervenció—, seria prou interessant implicar professors llicenciats, tant de l'ensenyament obligatori com del batxillerat, a desenvolupar tesis i recerques en el camp de les ciències de l'educació. La universitat espanyola forma tots els alumnes com si el dia de demà haguessin de desenvolupar tasques pròpies dels físics, dels químics, dels lingüistes, dels historiadors..., quan, en gran part, el seu treball és l'ensenyament. En coherència, la universitat i, en aquest sentit, les facultats i departaments de pedagogia haurien de propiciar doctorats i formació d'investigadors d'altres especialitats en ciències de l'educació. D'aquesta

18. Vegeu en aquest sentit el clarificador treball de J. CARABAÑA (2004), «El futuro del sistema de enseñanza: alumnos y saberes», a *España 2015: Prospectiva social e investigación científica y tecnológica*, Madrid, MEC i FECYT, p. 69-99.

19. Carabaña (2004), p. 108.

manera, recerca i aplicació es desenvoluparien en el mateix espai i la transferència innovadora estaria, si més no, molt més assegurada que fins aleshores.

Juntament amb el que hem mencionat, la creació d'una xarxa interuniversitària d'investigadors podria ser, d'altra banda, un bon motiu de reforç d'aquestes tasques i, en definitiva, d'una política d'innovació en la recerca. L'intercanvi entre investigadors i doctorands, les estades en altres universitats, la formació de grups de treball per afinitats temàtiques sempre poden ajudar a desenvolupar ambients motivadors. Una altra qüestió que considero bàsica és la participació empresarial o sindical en la recerca, la qual cosa ajudaria de forma significativa al desenvolupament de recerques, sobretot pel que fa als que s'inicien en aquestes tasques. En aquest sentit, els governs autònoms, en qualitat d'empresaris del sistema públic d'educació, haurien de fer un esforç per tal d'oferir al sistema de recerca la solució als seus problemes de qualitat o a altres propis de cada època o moment (immigració, integració, educació especial, programes de creativitat...).

De tota manera, no hem de caure en utopies. Totes aquestes apostes sols són possibles si el sistema econòmic no cau en retrocessos: «Las lecciones de historia indican que en contextos de estancamiento económico la probabilidad de crecimiento en el gasto de I+D es mucho menor que en momentos de expansión»;²⁰ d'aquí, per exemple, la importància contextual de la UE. Malgrat tot, crec que la solució definitiva seria instaurar una carrera professional de la recerca basant-se en uns emoluments que podrien créixer en funció d'avaluacions dels resultats obtinguts.

b) Ajuts als projectes de recerca

Ens trobem de bell nou amb un problema econòmic. La recerca requereix mitjans tècnics i econòmics per fer front a les seves tasques. En aquest sentit, les comunitats autònomes haurien de convocar ajuts per a tesis doctorals i per als projectes de recerca en funció de les necessitats de cada moment. Per aquest motiu és necessari que les institucions públiques i privades exposin concretament a les seves convocatòries quins són els temes del seu interès per dirigir durant una sèrie d'anys la recerca educativa. Cal aleshores tenir clarament establertes quines són les necessitats d'investigació en un període de temps determinat perquè els projectes siguin exactament allò que l'administració o les diverses institucions volen aconseguir.

Això significa que les que podríem anomenar «entitats col·laboradores» han de tenir clares quines són les seves necessitats, fet que no es dona amb la normalitat que caldria. En aquest sentit, un bon diagnòstic del sistema educatiu de les comarques, per exemple, mitjançant la inspecció educativa, podria donar molt camp per desenvolupar projectes de recerca educativa.

20. Vegeu L. Sanz Menéndez (2004), p. 25

Potser els instituts de ciències de l'educació (ICE), en col·laboració amb l'administració del sistema educatiu, o els mateixos departaments de pedagogia podrien ésser interlocutors vàlids per dur a terme aquests plans.

També caldria refermar el paper que podria desenvolupar una política dirigida cap a la recerca pedagògica a qualsevol nivell del sistema educatiu. A la universitat, l'incentiu de recompensar econòmicament els trams de recerca en el context de l'autonomia, sempre que els trams no siguin consolidats permanentment, és, si més no, un estímul que en diversos indrets s'està considerant com a prou important. A més, les autoritats educatives podrien, a la vegada, estimular la recerca entre mestres i professors en qualsevol nivell del sistema educatiu a partir de convocatòries concretes i estimulants.

D'altra banda, en ser l'educació un element transversal, caldria que totes les conselleries i entitats polítiques donessin ajuts a les qüestions educatives pròpies dels seus departaments; el fet de l'educació permanent o de l'educació no formal en les seves variades aplicacions fa que l'educació interessi avui més que mai a conselleries com les que s'ocupen del treball (formació, educació permanent...), salut, ambient, consum, turisme... Cal tenir present que històricament la recerca pedagògica ha estat majoritàriament teòrica i empíricament molt feble, i això, també cal dir-ho, ha estat degut a la marginació secular a la qual ha estat sotmesa. Ja sabem que en aquestes últimes dècades els plans investigadors s'han orientat cap a les ciències fisicoquímiques, les enginyeries i, en general, les ciències de la salut —bàsiques i aplicades—, però també cal dir que l'orientació cap a la recerca de tot un sistema educatiu requereix també, i molt prioritàriament, tant la recerca bàsica com l'aplicada.

Una altra qüestió prioritària és la complexitat de qualsevol tipus de recerca; la dialèctica globalitat-localitat, les noves i plurals realitats culturals dels nostres centres, la quantitat d'informació desenvolupada, un nombre cada vegada més gran d'interrelacions i xarxes fan que sia necessari treballar de bon de veres en el que podríem anomenar «potencial de distribució de coneixement», que es pot arribar a convertir en un indicador tan important o més que els mateixos resultats de la recerca.

c) Manteniment de les línies de recerca

Creiem que el manteniment de les línies de recerca —en qualsevol especialitat— requereix, fonamentalment, estabilitat dels seus integrants, de l'especialització, de la continuïtat d'interessos i òbviament de la qualitat dels seus productes. Ara bé, si es donen aquestes condicions, no hi ha cap mena de dubte que el manteniment d'un grup de recerca amb una línia prou clara d'investigació també necessita un suport econòmic que li refermi la seva orientació i les seves tasques. Això, a la vegada, implica que els agents externs, públics o privats, que subvencionen les recerques siguin conseqüents amb els seus principis i aportin polítiques de continuïtat d'acord amb els seus objectius.

A la vegada, els anomenats instituts d'avaluació de la qualitat universitària —o amb nomenclatura molt similar— serien els encarregats de vetllar pel manteniment i el reforçament d'aquests grups. De tota manera, el que és clar i llampant és que la recerca pedagògica —i ens referim a qualsevol tipus de recerca— requereix estímuls externs i aquests estímuls han d'ésser fonamentalment de tipus econòmic. La recerca no és, doncs, ni potser ho ha estat mai, un projecte individual o d'un grup, ja que prèviament es requereix una voluntat política i social que s'ha de fer palesa en la formació d'investigadors, en la creació de grups i projectes de recerca, i en el manteniment i consolidació d'aquests. Sense aquesta complicitat, la recerca es torna una activitat solitària, altruista si es vol, sols confiada a la genialitat individual. És necessari, aleshores, anar cap a un sistema que tengui capacitat de fidelitzar l'investigador.

Potser mitjançant les figures dels «gestors d'innovació educativa» es podrien coordinar i mantenir polítiques d'innovació en el sistema educatiu orientades cap al millorament d'estratègies cognitives, la creativitat i el desenvolupament personal dels alumnes, passes prèvies, totes elles, per a una formació bàsica dels futurs investigadors. D'aquí que una de les funcions bàsiques d'aquesta nova figura se centraria en la coordinació de les necessitats de millorament del sistema educatiu amb les universitats i grups de recerca per incardinar els programes d'investigació a la realitat escolar de forma positiva.

Ja per concloure, afegiria la necessitat que tot sistema de recerca en l'àmbit de la pedagogia requeriria, a més de tot el que hem dit, accions i polítiques encaminades a aconseguir algunes coses més, que crec que, sens dubte, podrien millorar la investigació en el camp de la pedagogia. Com a mínim assenyalaria:

— Millorar, i en tot cas fer possible, les relacions entre sistema escolar i sistema universitari.

En aquest sentit, integrar membres del sistema educatiu en els equips de recerca de la universitat i viceversa.

— Anar cap a una generalització de l'avaluació dels centres d'ensenyament primari i secundari, perquè tal cosa implica i significa un inici de recerca educativa continuada.

— Aconseguir una transferència acurada entre el món universitari i el món professional de la pedagogia.

— Això suposaria fer participar en la recerca educativa el personal implicat en el món professional de l'educació.

— Aconseguir, per tant, que altres llicenciats que es dediquen a la docència investiguin i desenvolupin tesis doctorals de caire pedagògic.

— A la vegada, i de forma semblant, caldria també establir una transferència continuada entre el món institucional de l'educació (a qualsevol nivell) i les institucions polítiques implicades en l'àmbit educatiu.

— Prou interessant seria establir transferències entre els grups de recerca i els àmbits propis de la pràctica educativa.

— Caldria formar xarxes de recerca entre les diverses universitats dels Països Catalans per tal d'enfrontar des de diverses perspectives problemàtiques comunes.

— En aquest sentit, seria prou interessant aconseguir intercanvis i estades de professors en diverses universitats dels Països Catalans.

— Aquests intercanvis i nivells de col·laboracions podrien institucionalitzar sistemes potents de comunicació i expansió de la nostra recerca pedagògica i internacionalitzar la nostra feina i la nostra llengua.

Òbviament, aconseguir tot el que hem dit en aquest darrer apartat implica el mateix que han fet ja els investigadors en el camp de la pedagogia: adonar-se que estem en una altra època, que la societat del coneixement, de les noves tecnologies, de l'educació al llarg de la vida és ja un fet i una realitat, tal com hem comprovat a l'hora d'analitzar el sentit de la nostra recerca. Ara és necessari que les institucions públiques i privades, i sobretot els nostres polítics s'adonin que l'educació és el passaport cap al futur i, fins i tot, l'element que pot assegurar el nostre present. Si realment creuen en l'educació com una eina de present i de futur, coherentment, han de creure en la recerca pedagògica com un element prou important que ens asseguiri el futur. Calen aleshores esforços per coordinar polítiques de recerca amb polítiques educatives perquè no sols la seva interdependència és mútua, sinó que de la seva coordinació depenen en gran part no sols les polítiques de recerca de futur sinó també el futur del nostre país.

Bibliografia

- CARABAÑA, J. (2004). «El futuro del sistema de enseñanza: alumnos y saberes». A: *España 2015: Prospectiva social e investigación científica y tecnológica*. Madrid: MEC: FECYT, p. 69-99.
- COLOM, A. J. (2000). *Desarrollo sostenible y educación para el desarrollo*. Barcelona: Octaedro.
- COLOM, A. J.; DOMÍNGUEZ, E. (1997). *Introducción a la política educativa*. Barcelona: Ariel.
- COOMBS, Ph.; AHMED, H. (1975). *Education for rural development*. Washington: Banc Mundial: UNICEF.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. [coord.] (2005). *Reports de la recerca a Catalunya: Pedagogia (1996-2002)*. Barcelona: IEC.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2004). *Perspectives del segle XXI: Recerca i país*. Barcelona: IEC. [Declaració institucional del dia 21 d'octubre de 2004]
- OVEJERO, F.; MARTÍ, J. L.; GARGARELLA, R. (2003). *Nuevas ideas republicanas*. Barcelona: Paidós.
- PETTIT, Ph. (1999). *El republicanismo*. Barcelona: Paidós.
- SANZ MENÉNDEZ, L. (2004). «El sistema español de investigación: Tendencias y escenarios de crecimiento hasta 2015». A: *España 2015: Prospectiva social e investigación científica y tecnológica*. Madrid: MEC: FECYT.
- UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS (1996-2004). *Llibre d'actes de tesis doctorals*. Palma de Mallorca: Facultat d'Educació. [Manuscrit]
- (2004). *Recerques subvencionades*. Palma de Mallorca: Oficina de Transferència de Resultats d'Investigació. [Informació informatitzada]

- UNIVERSITAT DE VALÈNCIA (1996-2004). *Llibre d'actes de tesis doctorals*. València: Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació. [Manuscrit]
- (2004). *Recerques subvencionades*. València: Oficina de Transferència de Resultats d'Investigació. [Informació informatitzada]